

Сорти й підщепи аличі

Гібридна алича має сорти із великими плодами. Проблемою культури в Україні є те, що для неї іще не напрацьовано інтенсивної схеми вирощування.

*Ольга Алексєєва, канд. с.-г. наук,
ТДУ ім. Дмитра Моторного
Наталія Клочко, канд. с.-г. наук, ТОВ «Техносервіс»,
м. Мелітополь*

Більшість садівників сприймає аличу як культуру, що рясно родить дрібні й кислі плоди. Вважається, що вони придатні лише для виробництва джемів. До середини ХХ ст. аличу у нас застосовували як цінну насінневу підщепу під час виробництва саджанців сливи й подекуди абрикоси та персика.

Завдяки багаторічній селекційній праці у Нікітському ботанічному саду (група під керівництвом Клавдії Федорівни Костіної), на Артемівській ДСР (Лідія Іванівна Тараненко) та Кримській ДСС у РФ (Геннадій Вікторович Єрьомін) за допомогою міжвидової гібридизації сливи та аличі створили новий вид – аличу великоплідну (гібридну). Назва дає чітке уявлення про сучасний сортимент культури, великоплідність якої є головною та найбільш цінною рисою. Сучасні сорти великоплідної аличі за масою своїх плодів порівнювані із кращими сортами абрикоса й сливи та поступаються лише персику. За оптимального навантаження дерев урожаєм на території усієї України в аличі можна одержувати плоди масою 35–40 г.

Цінність аличі як плодової культури зумовлена і її біологічними та господарськими ознаками. За скороплідністю алича випереджає вишню, черешню і сливу

і, як і персик, дає перший товарний урожай уже на четвертий рік у саду. За зимо- і морозостійкістю перевищує абрикосу й персик та близька сливі, генеративні бруньки якої узимку витримують морози до $-27...-28^{\circ}\text{C}$, а зав'язі навесні приморозки $-2,2^{\circ}\text{C}$. Тому у роки, коли вимерзає абрикоса і персик, алича стає резервною культурою.

Аличевий сад швидко нарощує урожай, й у віці 8–10 років з дерева отримують 40–65 кг плодів. Плоди, залежно від сорту, досягають від початку липня й до кінця серпня. Й хоча смакова та кольорова палітра плодів у гібридної аличі дуже широка, вона й дотепер на останньому місці серед вирощуваних в Україні кісточкових порід. Єдине, що тішить, – помітний в останні роки інтерес з боку фермерських садівничих господарств.

СОРТОВИЙ СКЛАД

Попри усі переваги й комерційний потенціал, в Україні до Державного реєстру сортів 2019 року було внесено лише 4 сорти великоплідної аличі. Культура заслуговує на увагу садівників, тому наводимо опис її кращих, районованих на півдні сортів.

Сорт **Дончанка рання** має середньорослі дерева із клястою густою кроною. Зимостійкість генеративних бруньок середня, посухостійкість висока. У віці 10 років урожаєм сягає 40–50 кг/дерево (16–20 т/га). Сстійкий до моніліального опіку й середньостійкий до клястероспору.

Плоди великі (25–30 г), округлі, рубець невиразний. Шкірочка шільна, темно-червона й укрита незначним восковим нальотом. М'якуш шільний, соковитий, кремовий, а під самою шкірочкою ледь червоний, кисло-солодкий та ароматний. Дегустаційна оцінка 8,1 бала. Урожай дозріває рано, але плоди не м'якнуть й добре тримаються на дереві. Транспортальність висока (8 балів). Десертне спрямування.

У сорту **Генерал** дерева хоч і сильнорослі, але малогабаритні, оскільки крона шільна та вузькопірамідальна. Це дає змогу закладати щільні насадження навіть на сильнорослій підшепі (сіянцях аличі). Зимо- та посухостійкість висока (9 балів). Середня врожайність 25–30 т/га. Моніліальним опіком не уражується.

Плоди дуже великі (46–61 г), довгасті, широкоовальні, нерівнобокі. Основне покривне забарвлення фіолетово-синє, за повного досягання – синьо-чорне. Кісточку не віддає. М'якуш помаранчевий, шільний, помірно соковитий, доброго кисло-солодкого смаку. Дегустаційна оцінка 7,6 бала. Пізньостиглий. Універсального призначення.

У сорту **Тетяна** дерево сильноросле, крона широкоокругла, помірно шільна. Зимо- та посухостійкість висока (8 балів). Середня врожайність 20–23 т/га або 45–56 кг/дерева, моніліальним опіком не уражується.

Плоди великі (35–52 г), округлі, плескаті, несиметричні й із глибокою лійкою. Основне покривне забарвлення оранжево-жовте, за повного дозрівання рожеве. Кісточка середня, від м'якуша не відстає. М'якуш жовтий, шільний та помірно соковитий. Дегустаційна оцінка 7–8 балів. Урожай досягає пізно, плоди добре транспортуються (7 балів). Універсального призначення.

Сорт **Обільна** зареєстровано для використання ще 1969 року, але він і нині популярний. Дерево середньоросле, з округлою, розрідженою та розлогою кроною. Зимо- та посухостійкість середня. Дерева вступають у плодоношення на другий рік у саду, за виходу на повну продуктивність саду його врожайність сягає 28 т/га. Стійкість до хвороб висока.

Плоди великі (35–60 г), округлі, верхівка вдавлена. Шкірочка тонка, шільна, темно-фіолетова та укрита сірвато-фіолетовим восковим нальотом. Кісточка маленька, до м'якуша приросла не сильно. М'якуш яскраво-жовтий, шільний, кисло-солодкий та із приємним ароматом. Дегустаційна оцінка 7,2 бала. Досягає у середні терміни. Транспортальність висока (8 балів). Універсального призначення.

Кубанська комета – створений у РФ сорт, у Реєстрі сортів України із 1991 року. Нині активно вирощується на обійстях та у спеціалізованих господарствах.

Дерево слабросле, із плескато-округлою середньої густоти кроною. Зимо- та посухостійкість високі. Скороплідний, дерева плодоносять уже із третього року, на

4-й рік з дерева збирають до 20 кг плодів, на 6-й – 35 кг (23 т/га). Зібрані зеленцем плоди здатні зберігатися у холодильнику 15–20 днів. Частково самоплідний. Хворобами і шкідниками майже не вражається.

Плоди великі (26–36 г), яйцеподібні. Шкірочка товста, шільна й від м'якуша не відділяється, темно-бордова із легким сизим нальотом. М'якуш шільний, соковитий, приємного кисло-солодкого смаку, кісточку не віддає. Дегустаційна оцінка 7,6 бала. Дозріває у середні терміни. Транспортальність висока (8 балів). Універсального призначення.

Сорт **Вілора** формує середньо- або сильноросле дерево із широкою пласко-округлою кроною середньої густоти. Зимо- та посухостійкість високі. У плодоношення вступає на 4–5 рік. Урожайність висока й сягає 16–20 т/га. Стійкість до хвороб висока (8 балів), до шкідників середня (7 балів).

Плоди великі (35–50 г) та дуже великі (70–80 г), округлі. Шкірочка середньої товщини та шільності, темно-бордового кольору й укрита густим синім нальотом. М'якуш білувато-кремовий, ніжний, середньої соковитості та шільності, біля шкірочки червоний, солодко-кислий, ароматний, віддає кісточку. Дегустаційна оцінка 8,1–8,6 бала. Дозріває у середньопізні терміни. Транспортальність добра. Універсального призначення.

Гек – створений у РФ сорт. Плоди жовті, і їх можна споживати людям з алергією на антоціани, адже шкірочка без покривного забарвлення.

Дерево сильноросле, із розрідженою розлого-округлою кроною. Зимостійкість вища за середню, посухостійкість висока. Дерево плодоносить з трьох років. Урожайність висока (28–35 т/га) й щорічна. Стійкий до хвороб і шкідників.

Плоди великі (26–34 г). Шкірочка товста, шільна, яскраво-жовта, інколи з легким рум'янцем на сонячному боці.

Плоди аличі сорту Тетяна, урожай 2013 року

КІСТОЧКОВІ

М'якуш жовтий, щільний, соковитий. Під час знімальної стиглості плоди кислувато-солодкі, й солодкі, коли через 10–12 днів досягнуть споживчої стиглості. Дегустаційна оцінка 7,6 бала.

Частково самоплідний, краші запилювачі Путешественница та Найдьона.

Транспортабельність добра. Універсального призначення.

ПІДЩЕПИ

Від раціонально підібраної підщепи залежатиме не лише сила росту і термін вступу саду у плодоношення, а і урожайність, зимостійкість, посухостійкість та нарешті довговічність насаджень.

У сучасних садах аличу зазвичай вирощують на насінєвих підщепах. Їхній асортимент великий. Вибір конкретної підщепи залежатиме від вирощуваного сорту й ґрунтово-кліматичних умов ділянки.

Найпопулярнішою для аличі є сіянцева аличева підщепка, особливо на півдні України і в більшості країн ЄС. У неї низка переваг. Передусім, насіння добре проростає, сіянцям властивий інтенсивний ріст й вони придатні для окуліровки вже після першої вегетації. Також підщепка добре сумісна із сортами, й на її основі вдається виготовити добре розвинені саджанці, які легко приймаються у саду. Порівняно з іншими підщепами є стійкою до хвороб в'янення, зокрема вертицельозу.

Недоліком є мала морозостійкість коренів, яка у морозні та безсніжні зими пошкоджуються. Там, де узимку сніжний покрив стабільний, корені підмерзають рідко. На півдні України протягом останніх 30 років підмерзання кореневої системи не спостерігалось. Суттєвим недоліком аличі-підщепи є рясна коренева парость, яка виникає, якщо на коренях або нижній частині штамбу є механічні пошкодження. За ураження підщепи хворобами чи морозами явище посилюється.

Вага плоду у сорту Гек, урожай 2018 року

Плоди сорту Гек, урожай 2013 року

Розсадники для підщепних цілей часто використовують випадкові популяції аличі. Цінність такого підщепного матеріалу сумнівна. Для саду слід обирати саджанці, що щеплені на сіянцях спеціально відібраних форм аличі. Такі насадження матимуть значно вищу урожайність. На Кримській ДСС у РФ виділені підщепні форми аличі №№3; 7; 9; 15; 16. Вони дають високий урожай кісточок, які потім добре проростають і ростуть. Форми добре сумісні з сортами.

Як підщепи рекомендують також використовувати й сорти аличі Неберджаєвська рання, Пурпурна та Василівська 41.

Щеплення аличі на сливу домашню є несефективним, оскільки таким деревам властивий пригнічений ріст і вони недовговічні. Те саме стосується й щеплення аличі на терносливу, персик і мигдаль.

Як підщепу для сливи і аличі на Мелітопольській дослідній станції садівництва тривалий час вивчали абрикосу. Спостереження засвідчили, що сливу на ній можна вирощувати на сухих піщаних, супіщаних і щебенистих ґрунтах, що ж до аличі гібридної (великоплідної), то підщепка-абрикоса підходить лише для окремих її сортів.

Теоретично перспективною підщепою для аличі є терсен. Він зимостійкий, посухостійкий, солестійкий, витривалий до підвищеного умісту вапна у ґрунті та ще й слаборослий. Але форми, які вдалося вивчити, утворювали багато кореневої парості, а щеплені на них дерева були менш урожайними й недовговічними. Щеплена на терені алича мала й переваги: дерева були низькорослими і скороплідними. Тому вивчення терену-підщепи слід продовжити й відібрати придатні для сучасного садівництва підщепні форми. Передусім ідеться про слаборослі підщепні рослини, які не утворюватимуть кореневої парості.

ІДЕАЛЬНА ПІДЩЕПА

Сучасні клонові підщепи аличі повинні бути слаборослими й легко розмножуватися у вегетативний

спосіб. Підщепні рослини мають формувати товстий, без колючок і вкорочених міжвузлів штамп, їхні пагони не повинні надміру галузитися. Безсумнівно, клонова підщепа має добре сумішатися із сортами — так, аби провідна система дерева працювала без збоїв і сад належно плодоносив. Важливою є й генетична стійкість підщепних рослин до несприятливих умов довкілля та добре закріплення коренів у ґрунті.

Більшість цих рис притаманні сучасним клоновим підщепам, хоча ідеальної клонової підщепи для аличі, як і для інших кісточкових культур, не існує.

СУЧАСНІ КЛОНОВІ

Над створенням слаборослих аличевих підщеп, які б знижували ріст дерева на 30–50% порівняно із сіянцями, нині працює чимало іноземних селекційних центрів. Так, у Великій Британії відібрано підщепу Піксі, але у наших посушливих умовах щеплені на ній дерева недостатньо продуктивні, плоди дрібніють, а з коренів створюється численна парость. У Франції створено підщепу Іштара, яка стійка до нематоди і паразитичного гриба арміларії.

У Німеччині виведена слаборосла, універсальна підщепа Пуміселект, але вона не сумісна з деякими сортами аличі.

КІСТОЧКОВІ

У Мічуринаьску (РФ) створена середньоросла підщепа Дружба, яка знижує силу росту дерев на 17–20%. У США виведена середньоросла підщепа Маріана. Щеплені на ній дерева добре ростуть на піщаних засолених ґрунтах, але морозостійкість та посухостійкість їхніх коренів низька. Підщепа не сумісна із деякими сортами аличі.

Варті уваги клонові підщепи аличі, які створено на Кримській ДСС (РФ).

Алаб-1 – середньоросла, послаблює ріст на 20–25%, корені морозостійкі. Стійка до хвороб в'янення й не утворює парості. Сумісна з усіма сортами аличі.

ВВА-1 – слабросла, послаблює ріст на 50–60%, корені морозостійкі й витривалі до важких перезволожених ґрунтів, хвороб в'янення та кореневої нематоди. Нестійка до посухи і кореневого раку, парості не утворює, сумісна з усіма сортами аличі. Подібна стійкість властива й середньорослій підщепі Весняне полум'я, яка послаблює ріст на 20–30%.

ВСВ-1 – слабросла, послаблює ріст дерева на 40–50%. Корені стійкі до морозу, ґрунтової посухи й хвороб в'янення. Не переносить підтоплення. Парості не утворює, сумісна з усіма сортами.

Попри переваги згаданих клонових підщеп аличі, технологія їх розмноження є складною і в Україні ще мало поширена. ■